

УДК 378.12:378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-2-41>**Людмила НЕСТЕРЕНКО,***orcid.org/0000-0003-2131-1329*

кандидат наук з державного управління, доцент,

доцент кафедри англійської мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

(Київ, Україна) *l.nesterenko@ukma.edu.ua*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВНИЙ КОМПОНЕНТ

Статтю присвячено дослідженню структурних компонентів психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови. В результаті проведеного дослідження визначено, що зміст психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО, складається з психолого-педагогічної компетентності, що включає основні психологічні характеристики особи та методи їх діагностування; психологічні закономірності міжособистісної взаємодії і, зокрема, спілкування; соціально-психологічні механізми регуляції групової творчої діяльності; психологічні аспекти делінквентної поведінки тощо. Також до структури психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови входить соціально-терапевтична та консультативно-педагогічна діяльність: здібність переконливо роз'яснювати основні цілі та конкретні завдання; давати кваліфіковані консультації стосовно методів та конкретних процедур, які повинні забезпечити виконання поставлених завдань; своєчасно виявляти джерела можливих конфліктних ситуацій, використовувати різні прийоми і методи локалізації, зниження напруги та консультативного вирішення різних типів соціальних конфліктів; позитивно впливати на емоційний стан своїх партнерів по спілкуванню, "знямати" надмірну психологічну напругу і попереджувати можливі стреси і фрустрації в процесі різнопланових педагогічних контактів; надавати психологічну підтримку студентам, які мають у цьому потребу тощо. Визначено, що третім важливим компонентом психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови є інформаційно-комунікативна діяльність - уміння добре орієнтуватися у безмежному морі професійно значущої інформації; відбирати найбільш необхідну інформацію при вирішенні різних педагогічних завдань; налагоджувати ефективну систему комунікаційних зв'язків з використанням сучасних технічних засобів як з колегами так і зі студентами; використовувати сучасні методи стимулювання обміну думками, ідеями, пропозиціями у ході викладацької діяльності; ефективно слухати співбесідників; ефектно, логічно, аргументовано і емоційно переконливо викладати свої думки публічно і в міжособистісному діловому спілкуванні; шукати компроміси і досягати необхідного консенсусу в професійних суперечках. Доведено, що за умов наявності психолого-педагогічної культури в структурі професійної діяльності викладача вищого навчального закладу, якість викладання іноземної мови суттєво покращується.

Ключові слова: викладач іноземної мови, психолого-педагогічна культура, вища освіта, ЗВО, якість освіти.

Lyudmila NESTERENKO,*orcid.org/0000-0003-2131-1329*

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,

Associate Professor at the English Language Department

National University of Kyiv-Mohyla Academy

(Kyiv, Ukraine) *l.nesterenko@ukma.edu.ua*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CULTURE OF THE FOREIGN LANGUAGE INSTRUCTOR: STRUCTURAL AND MEANINGFUL COMPONENT

The article is devoted to the investigation of the structural components of the psychological and pedagogical culture of the University foreign language instructor. In the result of the investigation held was found out that the content of the psychological and pedagogical culture of the University foreign language instructor is made up of the psychological and pedagogical competencies that includes key psychological and pedagogical competencies of the personality, psychological peculiarities of the interpersonal interaction (such as communication and socializing), social and psychological mechanisms of the group creative activities and psychological aspects of the delinquent behavior. It is emphasized in the article that social and therapeutic as well as consulting and pedagogical components are the important constituents of the psychological and pedagogical culture of the University foreign language instructor. Here we distinguish the skill to persuasively explain the main goals and objectives of the educational process, the ability to consult concerning the main methods and teaching procedures that are aimed at the main goal accomplishments, the appropriate identification and diagnosing of the potential conflict situations and various and appropriate methods of the conflict dissolution as well

as resolution, positive interaction with the partners in the communication process, knowledge of the stress resistance techniques and the possible prevention of the stresses and frustrations in the process of the teaching interactions, if necessary providing the participants of the pedagogical interactions with the psychological and emotional support on request. It is also defined in the article that the third important component of the University foreign language instructor's psychological and pedagogical culture is the informative and communicative activity – the skill to know how to manage professionally important information in the post-information era, how to choose the meaningful information while trying to achieve professionally important goals in the process of the foreign language teaching, the potential to maintain the effective professional network with other stakeholders, the knowledge how to nudge constructive communication in the process of the foreign language teaching with the help of empathy and excellent active listening skills, the ability to look for compromise in order to reach consensus in the process of the professional communication. It is scientifically proved that the presence of the psychological and pedagogical culture in the structure of the professional activity of the University foreign language instructor leads to the better quality of the foreign language teaching.

Key words: foreign language instructor, psychological and pedagogical culture, higher education, University, quality of education.

Постановка проблеми. Реформування та оновлення сучасних гуманістичних підходів до викладання іноземної мови в системі вищої освіти України вимагає викладача іноземної мови, який має бути водночас і прекрасним організатором, і майстерним оратором, і уважним аналітиком, і тонким психологом, і ерудитом в інших галузях знань.

Дедалі частіше постають питання щодо професійних та особистісних якостей викладача іноземної мови в системі вищої освіти – «Яким має бути викладач іноземної мови вищої школи, у чому полягають основні завдання його діяльності, які вимоги висуває суспільство до його особистості, психологічних та професійних компетенцій? Яким чином його психолого-педагогічна культура впливає на якість викладання іноземної мови?». Відповіді на ці важливі та водночас вкрай складні запитання нині перебувають у полі зору представників сучасної педагогічної (Майборода, 2016; Bogush, 2021; Detsiuk, 2020; Korolova, 2021; Popova, 2021; Sandal, 2020; Kholiavko, 2020; Мазін, 2023; Нестеренко, 2023) та психологічної наук (Майборода, 2016; Bogush, 2021; Detsiuk, 2020; Korolova, 2021; Popova, 2021; Sandal, 2020; Kholiavko, 2020), адже саме спосіб їх розв'язання значною мірою визначатиме кінцевий результат реформування системи вищої освіти в країні в цілому та якість викладання іноземної мови зокрема.

Аналіз досліджень. Сучасний стан дослідження психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови характеризується значними теоретичними та практичними науковими здобутками. Так, вже існують дослідження щодо теоретико-методичних основ формування професійної компетентності та підвищення кваліфікації, розвитку педагогічної майстерності викладача іноземної мови (Korolova, 2021; Popova, 2021; Sandal, 2020; Kholiavko, 2020; Мазін, 2023; Нестеренко, 2023). Запропоновані культурологічні та

психолого-педагогічні підходи до реформування освіти в контексті сучасного суспільного розвитку (Майборода, 2016; Bogush, 2021; Detsiuk, 2020; Korolova, 2021; Popova, 2021; Sandal, 2020; Kholiavko, 2020; Мазін, 2023; Нестеренко, 2023). Окреслені проблеми особистості викладача в системі вищої освіти та його професійної діяльності. Досліджені шляхи адаптації, формування професійно-педагогічної культури та майстерності викладачів ЗВО України (Мазін, 2023; Нестеренко, 2023). Слід також зазначити, що необхідність створення та запровадження конкретних механізмів удосконалення професійної культури, культури управління, духовної культури, інформаційної культури, комунікативної культури, особистої культури викладача ЗВО й розвитку умінь і навичок до самоорганізації, самоконтролю, самовдосконалення, самоосвіти, самовиховання, тощо, визначаються сучасними дослідниками (Майборода, 2016; Bogush, 2021; Detsiuk, 2020; Korolova, 2021), як першочергові. Науковці наголошують на тому, що розвиток вищеперерахованих психологічних феноменів, характеристик та якостей, сприятиме оновленню викладацької діяльності, гармонізації взаємовідносин між студентом й викладачем, створенню ефективної освітньої системи та удосконаленню підходів до професійної діяльності викладачів вищих навчальних закладів в цілому та викладачів іноземної мови зокрема.

Проте, системний аналіз наукових праць свідчить, що не вистачає робіт узагальнюючого й теоретико-методологічного характеру. Існуючі дослідження є фрагментарними, їм бракує цілісності, системності. Здійснений нами аналіз літературних джерел засвідчив, що існує низка протиріч між:

– об'єктивною потребою у високому рівні психолого-педагогічної культури викладачів іноземної мови й низьким рівнем її сформованості на практиці через недостатню розробленість її мето-

дологічних, змістовних та технологічних характеристик;

- широкою уживаністю терміна «психолого-педагогічна культура» в сучасній психолого-педагогічній лексиці та слабким науково-теоретичним обґрунтуванням сутності, змісту й структури цього терміну, недостатнім його розмежуванням з іншими близькими за змістом поняттями;

- постійно зростаючим потенціалом сучасних педагогічних технологій спрямованих на розвиток психолого-педагогічної культури та їх обмеженим використанням в системі підготовки та підвищення кваліфікації викладачів іноземної мови;

- значним посиленням уваги українського суспільства до ефективності функціонування освітньої системи та відсутністю належного теоретичного обґрунтування методології її вдосконалення.

Мета статті. Тому, метою написання даної статті є дослідження такого складного феномену як психолого-педагогічна культура викладача іноземної мови в цілому та визначення її структурних компонентів і змісту зокрема. З метою визначення основних змістовних компонентів психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови нами було здійснено комплексний аналіз особливостей педагогічної діяльності в системі вищої освіти, а також проаналізовано сучасні наукові підходи до тлумачення визначень та компонентів як педагогічної так і психологічної культури.

Виклад основного матеріалу. Комплексний аналіз педагогічної літератури свідчить, що науково-педагогічні працівники в цілому та викладачі іноземної мови зокрема, належать до основних соціально-професійних груп, на які суспільство поклало надзвичайно важливі завдання збереження і примноження культурних надбань суспільства й цивілізації в цілому та соціалізацію особистості на важливому етапі її формування, пов'язаному з професійним становленням зокрема. Про це свідчать праці А. Богущ (Bogush, 2021) С. Деркача (Derkach, 2021), Т. Децюк (Detsiuk, 2020), В. К. Майборода (Майборода, 2016), Д. М. Мазіна (Мазін, 2023) та Л. О. Нестеренко (Нестеренко, 2023). Відтак, основні складові компоненти викладацької діяльності (науково-предметний, психолого-педагогічний та культурно-просвітницький), які, у свою чергу є похідними від функцій, формують високий рівень вимог до викладача іноземної мови, які знаходять своє відображення у суспільних очікуваннях відповідної професійної компетентності.

Проявами такої компетентності зазвичай є наступні характеристики: *нестандартне мис-*

лення, творчі здібності, володіння інноваційною тактикою і стратегією, володіння сучасними формами, методами, засобами й технологіями навчання, знання глобальних процесів розвитку цивілізації та функціонування сучасного суспільства, а також основ соціології, економіки, менеджменту і права, ефективними методами і прийомами міжособистісного спілкування тощо.

Саме вище перелічені категорії зазвичай асоціюються з високим рівнем психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО та визначають якість виконання наступних видів діяльності у сучасній системі вищої освіти:

- організація навчання на основі практики через дії та аналіз цих дій;

- формування у студентів дослідницьких і творчих умінь та у власні можливості й у реальність професійних досягнень;

- вибір залежно від ситуації відповідної ролі, наприклад, експерта, консультанта, організатора, проєктанта, порадника;

- підтримки соціальної інтеграції студентського колективу та застосування ефективних методик попередження й розв'язання міжособистісних і групових конфліктів;

- організації індивідуалізованого навчання та самонавчання студентів (робота на у групах, вирівнювальні (компенсаторні) заняття, комунікація зі зворотним зв'язком);

- формування вмінь самостійного планування й адаптації до змінних умов праці; розумового конструювання через операції порівняння, аналізу, висновків і верифікації, а також предметно-маніпуляційного конструювання згідно з аналітичними, операційними і синтетичними стадіями поведінки при розв'язуванні проблем;

- практичного застосування концепції різнобічного навчання й концепції індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб студентів тощо.

Однак, не зважаючи на той факт, що дослідники (Майборода, 2016; Bogush, 2021; Detsiuk, 2020; Korolova, 2021; Popova, 2021; Sandal, 2020; Kholiavko, 2020; Мазін, 2023; Нестеренко, 2023) схильні розглядати високий рівень психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО, як фактор, що значною мірою визначає успішність та ефективність виконання покладених на викладача суспільством та державою завдань, слід зазначити, що:

- по-перше, не існує єдності дослідників щодо визначення змісту психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО;

- по-друге, апелювання до високого рівня досліджуваного нами психолого-педагогічного

феномену є значною мірою декларативними та позбавленими конкретики.

Поясненням ситуації, що склалася, може бути відсутність у дослідників відносно того, не тільки визначення змісту психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови, а навіть окремих її компонентів. Адже у сучасній науковій літературі можна зустріти безліч, часом різних між собою, інколи навіть суперечливих за змістом визначень як педагогічної так і психологічної культури, не говорячи вже про психолого-педагогічну культуру викладача іноземної мови, задіяного в системі вищої освіти.

Тому для визначення власне змісту психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО нами було здійснено комплексний аналіз підходів щодо визначення змісту та структурних компонентів як педагогічної так і психологічної культури.

По-перше, у ході дослідження наукових праць (Майборода, 2016; Bogush, 2021; Detsiuk, 2020; Korolova, 2021; Porova, 2021; Sandal, 2020; Kholiavko, 2020; Нестеренко, 2023), ми дійшли висновку, що педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, у якій втілені духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних умовах.

Найбільш повний зміст психолого-педагогічних знань, що впливають на зміст педагогічної культури представлені переліком наступних знань:

- методологічні (знання загальних принципів вивчення педагогічних явищ, закономірностей соціалізації навчання і виховання);
- теоретичні (знання цілей, принципів змісту методів і форм педагогічної діяльності і закономірностей формування і розвитку особистості);
- методичні (знання основ методики викладання іноземних мов);
- технологічні (знання способів і прийомів навчання і виховання).

Відтак, нами зроблено висновок, про те, що педагогічна культура викладача іноземної мови вищого навчального закладу є системним утворенням, головними структурними компонентами якого виступають: педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення педагогом зразків педагогічної практики з позицій гуманізму, а власне, сама педагогічна культура у реальному педагогічному процесі виявляється в єдності із загальнокультурними і моральними

проявами особистості викладача іноземної мови ЗВО.

Заслуговує на увагу також той факт, що важливим змістовим компонентом у структурі становлення педагогічної культури викладача іноземної мови є комплекс психолого-педагогічних умінь: конструктивних, комунікативних, дидактичних, перцептивних, сугестивних, пізнавальних, прикладних, організаторських, психотехнічних та ін. Зауважимо, що більшість названих умінь, ґрунтуючись на комплексі соціально-педагогічних якостей, формуються в процесі підготовки до професійної діяльності у навчальних закладах, а також у ході безпосередньої педагогічної праці.

По-друге, нами були проаналізовані психологічні підходи до тлумачення змісту та структурних елементів психологічної культури (Майборода, 2016; Нестеренко, 2023). Слід одразу зазначити, що хоча сам термін є порівняно новим, існує значна кількість наукових досліджень які доводять, що існує надзвичайно тісний взаємозв'язок між ефективністю професійної діяльності та рівнем психологічної культури.

Наявні на сьогодні дослідження беззаперечно свідчать, що психологічна культура викладача іноземної мови ЗВО (окремі її складові) суттєво детермінує ефективність викладацької діяльності, значною мірою залежить від цілого комплексу внутрішніх та зовнішніх соціально-психологічних факторів, потребує цілеспрямованого розвитку й удосконалення, та, виступає головною умовою забезпечення професійного та психологічного розвитку науково-педагогічних працівників.

Детальний науковий аналіз літературних джерел присвячених проблемам розвитку психологічної культури (Майборода, 2016; Нестеренко, 2023), не зважаючи на їх розрізненість та, певною мірою, фрагментарність, дозволяє виокремити ті змістовні складові психологічної культури, які у великій мірі впливають на якість викладання іноземної мови. Це насамперед, *комунікативний, регулятивний, інтегративний та когнітивний* компоненти.

Так, *регулятивний* компонент виявляє себе у формі визнання відповідальності за власні дії, свій вибір; можливості контролювати події власного життя; перевазі внутрішньої локалізації контролю; сформованості устремління дотримуватися хорошої фізичної та психічної форми; сформованості устремління розвивати моральні якості, цінності.

Проявами *інтегративного* компоненту є готовність до самоосвітньої діяльності, самовизначення, самовдосконалення, самопроекування;

увага до власного досвіду самореалізації; наявність самозавдань та діяльності спрямованої на самовиховання своїх позитивних психологічних якостей, що покращують якість життя загалом та викладацьку діяльність зокрема; відсутність фрустрації стосовно життєвих перспектив.

Когнітивний компонент виявляє себе через розвиток власного бачення способів вирішення проблем, не копіюючи чужий досвід; пошук нових способів та форм поведінки; пізнання себе, своїх індивідуально-психологічних особливостей, можливостей та якостей; усвідомлення різниці між науковою, паранауковою та популярною психологією, специфіки психологічного пізнання, його засобів та методів, ролі психологічної науки у професійній діяльності викладача іноземної мови.

Володіння базисними комунікативними навичками; розвинені навички проявляти гнучкість при вирішенні складних професійних завдань та у процесі комунікації; критичність по відношенню до суперечливої інформації є елементами *комунікативного* компоненту психологічної культури педагога залученого до системи вищої освіти.

З наведеного випливає, що психологічна культура викладача іноземної мови ЗВО це – складова підсистема професійної та загальної культури педагога, основою якої є його готовність постійно й ґрунтовно оволодівати знаннями з психології (загальної, вікової, професійної, соціальної, особистості, розвитку, управління, криз) та психологічного консультування, психодіагностики, що в подальшому реалізується в умінь та навичках застосовувати психологічні знання й особистий досвід для вирішення конкретних професійних завдань у процесі здійснення викладацької діяльності в системі вищої освіти.

При цьому слід зауважити, що формується психологічна культура викладача іноземної мови ЗВО у процесі оволодіння та тривалого виконання викладацької діяльності й виявляється у гармонійності побудови основних процесів поведінки, високому рівні саморегуляції дій та емоцій, конструктивності комунікації, наявності процесів самовизначення, творчості, самоактуалізації, рефлексії та самосвідомості.

Висновки. Таким чином, здійснений нами аналіз особливостей професійної діяльності викладача іноземної мови ЗВО, педагогічної та психологічної культури, дозволяє сформулювати основні структурні компоненти психолого-педагогічної культури викладача системи вищої освіти та визначити її зміст. Отже, основними компонентами досліджуваного нами психолого-педагогічного феномену є:

Презентативний – включає комплекс уявлень про природу психіки особистості, її можливості, закономірності, вплив соціокультурних факторів, уявлення про психічне здоров'я, психічні розлади та їх прояви. Саме презентативний компонент є визначальним, оскільки містить уявлення про професійні впливи на становлення особистості, про професійні особливості розвитку психологічної культури представників педагогічної професії. Джерелами цього компоненту виступають особистісний досвід, наукові та побутові знання, соціокультурний та викладацький досвід.

Регулятивний – визначає способи контролю над психічними станами, процесами, функціями, прийоми психічної регуляції поведінки й відновлення психічної активності, методи психічної корекції особистості, способи збереження психічного здоров'я. Він співвідноситься з певними еталонами та нормами, які є характерними для окремої професійної групи та формуються під впливом мікросоціума, особистісних та індивідуальних особливостей. Так, у викладача іноземної мови ЗВО, складаються певні уявлення про психологічну культуру, притаманні освітній системі України з притаманними їй позитивними рисами та вадами, які можуть містити певні особистісні модифікації.

Формуючий – утворює цілі, принципи та способи розвитку й удосконалення психіки особистості викладача іноземної мови ЗВО. Найважливіше значення в цьому компоненті відіграють ціннісні орієнтації, надання переваги певним способам та моделям функціонування психіки, які можуть бути усвідомлюваними та неусвідомлюваними. Ціннісні орієнтації та норми є також етнічно та історично зумовленими.

При цьому, важливим визначальною рисою психолого-педагогічної культури є поняття розвитку. Пояснюється це тим, що розвиток розглядається нами як один із головних процесів у продуктивному векторі розвитку особистості викладача іноземної мови та один із важливих компонентів змісту психологічної культури.

Наявність же тенденцій до розвитку у структурі особистості викладача іноземної мови ЗВО характеризується появою у психіці особистості педагога нових ознак і характеристик, в оволодінні новими професійно важливими уміньми, появою тенденцій до саморозвитку та самовдосконалення, які виявляються у ході реалізації викладацької діяльності в системі вищої освіти.

Саме вище перелічені тенденції та структурні компоненти психолого-педагогічної культури дозволяють сформулювати основний зміст психо-

лого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО, який складається з:

– *психолого-педагогічної компетентності*: включає основні психологічні характеристики особи та методи їх діагностування; психологічні закономірності міжособистісної взаємодії і, зокрема, спілкування; соціально-психологічні механізми регуляції групової творчої діяльності; психологічні аспекти деліквентної поведінки тощо;

– *соціально-терапевтичної та консультативно-педагогічної діяльності*: здібність переконливо роз'яснювати основні цілі та конкретні завдання; давати кваліфіковані консультації стосовно методів та конкретних процедур, які повинні забезпечити виконання поставлених завдань; своєчасно виявляти джерела можливих конфліктних ситуацій, використовувати різні прийоми і методи локалізації, зниження напруги та консультативного вирішення різних типів соціальних конфліктів; позитивно впливати на емоційний стан своїх партнерів по спілкуванню, «знямати» надмірну психологічну напругу і попереджувати можливі стреси і фрустрації в процесі різнопланових педагогічних контактів; надавати психо-

логічну підтримку студентам, які мають у цьому потребу тощо;

– *інформаційно-комунікативної діяльності*: уміння добре орієнтуватися у безмежному морі професійно значущої інформації; відбирати найбільш необхідну інформацію при вирішенні різних педагогічних завдань; налагоджувати ефективну систему комунікаційних зв'язків з використанням сучасних технічних засобів як з колегами так і зі студентами; використовувати сучасні методи стимулювання обміну думками, ідеями, пропозиціями у ході викладацької діяльності; ефективно слухати співбесідників; ефектно, логічно, аргументовано і емоційно переконливо викладати свої думки публічно і в міжособистісному діловому спілкуванні; шукати компроміси і досягати необхідного консенсусу в професійних суперечках.

При цьому, слід зауважити, що основною рисою психолого-педагогічної культури викладача іноземної мови ЗВО є інтегративність та системність. Саме інтегративний характер цього процесу, розкриває зміст професійно-особистісного самовизначення, психологічну та соціально-психологічну компетентність, творчу самореалізацію викладача задіяного в системі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карамушка Л. М. Психологія управління: Навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 344 с.
2. Мазін Д.М., Нестеренко Л.О. Використання основних інструментів активного слухання в процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням. *Пріоритетні наукові розробки у сфері педагогіки та психології: матеріали між нар. наук. конф (м.Ченстохова, Республіка Польща, 1-2 листоп. 2023 р.) / Полонійна академія в Ченстохові. – Чехонстова, 2023. – С. 133–137. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-366-8-33> (дата звернення 10.05.2025).*
3. Майборода В. К., Нестеренко Л. О. Провідні умови розвитку психолого-педагогічної культури викладача вищого навчального закладу. *Вища освіта України (Наука і вища освіта) : теоретичний та науково-методичний часопис*. 2013. № 2 (додаток). С. 165–174. Авторські с. 162–174.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
5. Нестеренко Л. Активне слухання як спосіб підвищення ефективності комунікації у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням (на прикладі англійської мови). *Український педагогічний журнал*. 2021 (4), С. 206–213. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-206-213> (дата звернення 10.05.2025).
6. Орбан-Лембрик Л. Е. Основи психології управління: монографія. Івано-Франківськ: “Плай”, 2002. 426 с.
7. Коритнюк Р. С., Ніженківська І. В., Кісельова О. Г., Косяченко К. Л., Давтян Л. Л. Принципи і методологія сучасної андрагогічної моделі навчання дорослих. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2018. Вип. 29. С. 59–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpsnmapo_2018_29_8 (дата звернення 10.06.2022)
8. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», затверджений 23 березня 2023 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення 10.05.2025).
9. Bogush A., Korolova T., Popova, O. Development of university students' linguocultural competence under conditions of coronavirus pandemic: Ukrainian dimension. *Advanced Education*. 2021. (17), P. 103–117. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228611> (дата звернення 10.05.2025).
10. Komar O., Kolisnichenko A., Derkach S., Kapeliushna T. Newly qualified foreign language teachers' adaptation in profession: challenges, problems, first achievements and further prospects. *Advanced Education*. 2021. (17), P. 35–45. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228211> (дата звернення 10.05.2025).
11. Sandal J.-U., Detsiuk T., Kholiavko N. Developing foreign language communicative competence of engineering students within university extracurricular activities. *Advanced Education*. 2020. 7 (14), P. 19–28. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.192411> (дата звернення 10.05.2025).

REFERENCES

1. Karamushka L.M. (2003) *Psykhologhiia upravlinnia: navch. posib. [Psychology of management: textbook]* Kyiv: Millennium. 344 p. [in Ukrainian].

2. Mazin D.M., Nesterenko L.O. (2023) Vykorystannia osnovnykh instrumentiv aktyvnoho slukhannia u protsesi vykladannia anhliiskoi movy za profesiinym spriamuvanniam [Using basic tools of active listening in teaching English for specific purposes] *Prioritetni naukovy rozrobky u sferi pedahohiky ta psykholohii: materialy mizhnar. nauk. konf. (m. Chentokhova, Respublika Polshcha, 1–2 lystop. 2023 r.) / Poloniina akademiia v Chentokhovi. Chentokhova. 133–137. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-366-8-33> (accessed: 10.05.2025). [in Ukrainian].*
3. Maiboroda V.K., Nesterenko L.O. (2013) Providni umovy rozvytku psykholohopedahohichnoi kultury vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Key conditions for the development of university teacher's psychological and pedagogical culture] *Vyshcha osvita Ukrainy (Nauka i vyshcha osvita): teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys*, 2 (dodatok). 165–174. [in Ukrainian].
4. Moskalenko V.V. (2008) *Sotsialna psykholohiia: pidruchnyk. 2-he vyd., vypr. i dopov.* [Social psychology: textbook. 2nd ed., revised and updated] Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 688 p. [in Ukrainian].
5. Nesterenko L.O. (2021) Aktyvne slukhannia yak sposob pidvyshchennia efektyvnosti komunikatsii u protsesi vykladannia inozemnoi movy za profesiinym spriamuvanniam (na prykladi anhliiskoi movy) [Active listening as a way to increase communication efficiency in teaching ESP (based on English)] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 4. 206–213. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-206-213> (accessed: 10.05.2025). [in Ukrainian].
6. Orban-Lembryk L.E. (2002) *Osnovy psykholohii upravlinnia: monohrafiia* [Fundamentals of management psychology: monograph] Ivano-Frankivsk: Plai. 426 p. [in Ukrainian].
7. Korytnyuk R.S., Nizhenkivska I.V., Kiselova O.H., Kosiachenko K.L., Davtian L.L. (2018) Pryntsypy i metodolohiia suchasnoi andrahohichnoi modeli navchannia doroslykh [Principles and methodology of the modern andragogical model of adult education] *Zbirnyk naukovykh prats spivrobitnykiv NMAPO im. P.L. Shupyka*, 29. 59–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpsnmapo_2018_29_8 (accessed: 10.06.2022). [in Ukrainian].
8. Profesiinyi standart na hrupu profesii «Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity», zatverdzhnyi 23 bereznia 2023 roku [Professional standard for the group of professions “University teachers”, approved March 23, 2023]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (accessed: 10.05.2025). [in Ukrainian].
9. Bohush A., Korolova T., Popova O. (2021) Development of university students’ linguocultural competence under conditions of coronavirus pandemic: Ukrainian dimension. *Advanced Education*, 17. 103–117. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228611> (accessed: 10.05.2025).
10. Komar O., Kolisnichenko A., Derkach S., Kapeliushna T. (2021) Newly qualified foreign language teachers’ adaptation in profession: challenges, problems, first achievements and further prospects. *Advanced Education*, 17. 35–45. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228211> (accessed: 10.05.2025).
11. Sandal J.-U., Detsiuk T., Kholiavko N. (2020) Developing foreign language communicative competence of engineering students within university extracurricular activities. *Advanced Education*, 7(14). 19–28. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.192411> (accessed: 10.05.2025).